

***АНАЛИЗА НА ДАНОЧНИ МОДЕЛИ
ЗА ТУТУН:
сџудија на случај РС Македонија***

analytica

ИЗВЕШТАЈ ЗА ПОЛИТИКИ

**АНАЛИЗА НА ДАНОЧНИ МОДЕЛИ
ЗА ТУТУН:**

сшудија на случај РС Македонија

Двојна добивка од оданочувањето на тунот: подобрување на здравјето и зајакнување на владиниот буџет во РС Македонија

Преваленцата на пушење во РС Македонија е исклучително висока, при што преваленцата кај возрасните од 48,4 проценти во 2019 година ја надмина преваленцата на пушење во Југоисточна Европа од 37,6 проценти, просекот во ЕУ (18,4 проценти) и глобалниот просек (22,3 проценти). Во РС Македонија значителен број пушачи почнуваат да пушат на многу рана возраст, при што 51,3 проценти почнуваат да пушат на возраст од 18 до 24 години. Покрај тоа, значителен дел (44,4 проценти) од сегашните пушачи конзумираат повеќе од 20 цигари дневно. Овие алармантни трендови укажуваат на итна потреба од сеопфатни мерки за контрола на тутунот и насочени интервенции за намалување на пушењето и неговите придружни штетни ефекти во РС Македонија.

Просечните цени за кутија цигари во РС Македонија во 2022 година беа релативно ниски и се движеа од 1,82 до 2,77 УСД, додека просечната месечна нето-плата во истата година беше 572,11 УСД. Покрај тоа, РС Македонија има ценовно најдостапни цигари во регионот, со безначајни 0,03 проценти од просечниот БДП по глава на жител потребни за купување на 100 кутии од најпродаваните цигари во земјата (Светска банка 2023 година; Податоци на Државниот завод за статистика 2023 година). Ова сугерира дека цигарите се многу достапни во РС Македонија. Покрај тоа, РС Македонија има многу ниско даночно оптоварување на тутунот, така што акцизата како процент од просечната цена на цигарите во РС Македонија во 2023 година изнесува 65,6 проценти. Ова укажува на фактор дека има значителен простор за подобрување на даночната политика.

Оданочувањето на тутунот е докажана и ефикасна алатка за политика за намалување на преваленцата на пушење и подобрување на јавното здравје. Тоа е признаено како една од основните интервенции за намалување на побарувачката на тутун од страна на Рамковната конвенција за контрола на тутунот на Светската здравствена организација (WHO FCTC). Оданочувањето на тутунот не само што помага да се намали потрошувачката на тутун, туку и да се генерираат дополнителни даночни приходи, што прави пристап за политика добивка за сите. Зголемувањето на акцизата на тутун и тутунски

производи, која ги зголемува цените на тутунот и тутунските производи, ја намалува достапноста на истите и ја намалува привлечноста на пушењето (Национален институт за здравје, Национален институт за рак и Светска здравствена организација, 2016 година). Значителен број докази покажуваат дека повисоките даноци за тутун доведуваат до намалена потрошувачка на тутун. На пример, зголемувањето на цената од 10 проценти може да резултира со намалување на потрошувачката од 4 до 8 проценти. Акцизите, исто така, создаваат значителни приходи за владите, кои можат да се искористат за поддршка на контролата на тутунот и иницијативите за јавно здравје.

Овој извештај за политиките се заснова на сеопфатна студија која ги испитува влијанијата од потенцијалните зголемувања на акцизата за тутун врз различните аспекти поврзани со потрошувачката на цигари, вклучувајќи ги цените, владините приходи и резултатите врз системот на јавно здравје. Со анализа на ефектите од овие даночни зголемувања, оваа студија има за цел да обезбеди резултатите и наоди засновани на докази кој ќе им овозможат на креаторите на политиките во формулирањето на ефективни даночни политики за тутунот.

Моделирање на данокој на тшун: фискални и здравствени импликаци

Пресметките и претпоставките во овој извештај се од Моделот за симулација на данок на тутун на Светската здравствена организација (WHO TaXSiM). Оваа студија претпоставува три сценарија за зголемување на специфичната акциза (10 проценти, 30 проценти и 50 проценти). За секое сценарио, се проценуваат три модели, при што секој модел ги зема во предвид различните претпоставки за одговорот на потрошувачите на промената на цената (еластичност на потрошувачка), што е централна компонента на ова моделирање. Секој од моделите и претпоставките се детално елаборирани во целосниот извештај.¹

1. Mijovic Spasova, T., Mijovic Hristovska, B., Tashevskа, B., & Trpkova-Nestorovska, M. (2023). Tobacco tax modeling: Evidence from North Macedonia. *Analytica, Skopje, North Macedonia*.

РЕЗУЛТАТИ

- ◆ Зголемувањето на приходите од акциза како резултат на зголемување на данокот на тутун и зголемувањето на цената варираат во зависност од претпоставките и се движат од 5,23 проценти до 22,44 проценти, додека зголемувањето на вкупните даночни приходи варира од 4,86 проценти до 21,45 проценти, врз основа на проценетата еластичност на цените и приходите на потрошувачката на тутун.
- ◆ Зголемување на акцизата за тутун генерира забележителни здравствени придобивки преку намалување на бројот на смртни случаи поврзани со пушењето.
- ◆ Поголеми зголемувања на акцизата кореспондираат со позначајни здравствени придобивки.
- ◆ Резултатите нагласуваат дека зголемувањето на акцизата го намалува интензитетот на пушење.

Зголемувањето на акцизата за тутун има позитивно влијание врз генерирање на приходи, што укажува на потенцијалот за дополнително зголемување на акцизата со цел да се максимизира реализирањето на приходи. Бидејќи проценетото влијание се потпира на претпоставената реакција на цената, разгледаваме три сценарија за еластичност (Модел 1 со најниски еластичности и Модел 2 со највисоки еластичности).

Табела 1. Проценети ефекти од зголемувањето на акцизата врз приходите на државата (% промена)

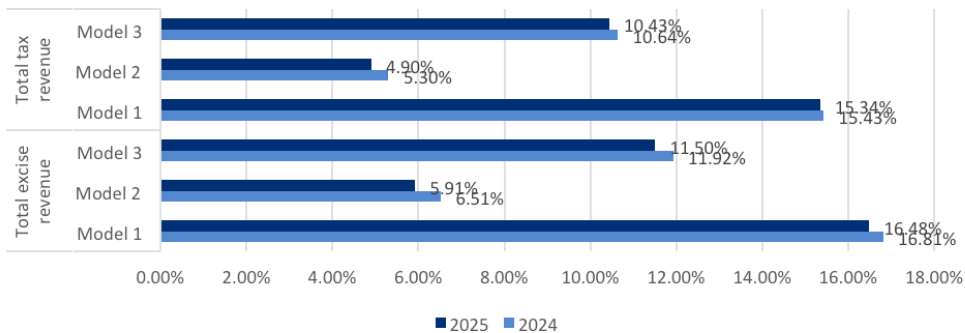
	Сценарио 1: 10% зголемување на специфична акциза			Сценарио 2: 30% зголемување на специфична акциза			Сценарио 3: 50% зголемување на специфична акциза		
	Модел 1	Модел 2	Модел 3	Модел 1	Модел 2	Модел 3	Модел 1	Модел 2	Модел 3
	Вкупен приход од акциза			Вкупен приход од акциза			Вкупен приход од акциза		
2024	8.20%	5.28%	6.49%	16.81%	6.51%	11.92%	22.44%	2.72%	13.50%
2025	8.18%	5.23%	6.47%	16.48%	5.91%	11.50%	21.45%	1.54%	12.39%
	Вкупен приход од данок			Вкупен приход од данок			Вкупен приход од данок		
2024	7.80%	4.89%	6.12%	15.43%	5.30%	10.64%	20.26%	1.01%	11.55%
2025	7.80%	4.86%	6.11%	15.34%	4.90%	10.43%	19.87%	0.25%	10.95%

Извор: Пресметки на авторите

Спроведувањето на зголемувања на специфичната акциза на тубунските производи може да доведе до значителен раст на буџетските приходи од акциза, кој се движи од 5,23 проценти до 22,44 проценти.

Спроведувањето на зголемување на специфичната акциза за 30 проценти (Слика 1) резултира со низа зголемувања на вкупните даночни приходи, кои се движат од 4,90 проценти до 15,34 проценти. Слично, растот на вкупните приходи од акциза исто така покажува опсег од 5,91 проценти до 16,81 проценти.

Слика 1. Влијание од 30% специфично зголемување на акциза (Сценарио 2) на приходи (% промена)

Зголемувањето на акцизата има очигледни здравствени придобивки преку намалување на смртните случаи поврзани со пушење и интензитетот на пушење, во зависност од примената на различни модели и сценарија.

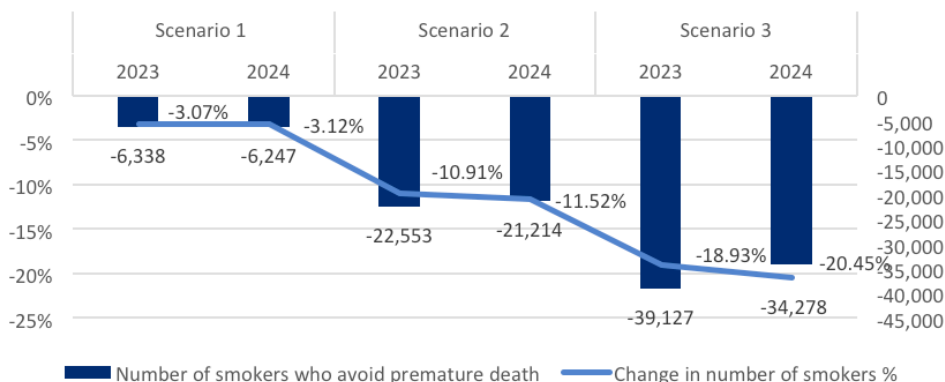
Поголемо зголемување на акцизата води до позначајни здравствени придобивки, при што Моделот 2 покажува најголемо влијание во однос на пушачи кои избегнуваат прерана смрт, благодарение на посилниот одговор на преваленцата на пушењето на промените на цените. Моделот 2 вклучува повисоки еластичности на цената на тутунот и поголема еластичност на преваленцата, што ги прави потрошувачите значително почувствителни на промените во цената. Оваа зголемена реакција значи дека зголемените цени на тубунските производи може потенцијално да предизвикаат намалување на стапките на пушење, следствено ублажување на појавата на болести поврзани со пушењето и намалување на бројот на смртни случаи поврзани со пушењето.

Дополнително, Моделот 2 покажува дека дури и со значително зголемување на акцизата од 50% и со силна реакција на потрошувачите на зголемувањето на цената, ќе се оствари позитивно влијание врз буџетските приходи. Покрај тоа, ова намалување на пушење не само што го ублажува

финансискиот товар поврзан со лекување на пациентите заболени од болести поврзани со пушењето, туку исто така служи за намалување на стапката на предвремена смртност.

Зголемувањето на даночното оптоварување на цигарите носи значителни придобивки за јавното здравје

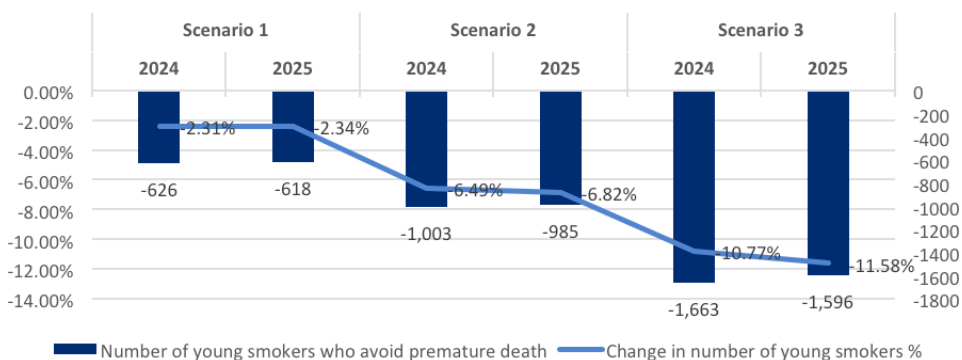
Слика 2. Ефекти и промени на акциза врз бројот на пушачи кои избегнуваат прерана смрт (Модел 2)

* Сценарио 1 - 10% зголемување на специфична акциза; **Сценарио 2 – 30% зголемување на специфична акциза; ***Сценарио 3 – 50% зголемување на специфична акциза

Извор: Пресметки на авторите

Слика 3. Ефекти и зголемувањето на акцизата врз бројот на млади пушачи кои избегнуваат прерана смрт

Извор: Пресметки на авторите

Зголемувањето на даноците на пушун може да ги намали претвремните смртни случаи поврзани со пушењето кај младите кои најпрви се одвраќаат од зайочнување со пушење.

ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ ЗА ОПТИМИЗИРАЊЕ НА ОДАНОЧУВАЊЕТО НА ТУТУНОТ СО ЦЕЛ ОСТВАРУВАЊЕ ПРИДОБИВКИ ВО ЈАВНОТО ЗДРАВЈЕ И ФИСКАЛНИ ПРИДОБИВКИ

- ❖ Спроведување на подобрени политики за оданочување на тутун, особено зголемувања на акцизата, игра витална улога во подобрувањето на јавното здравје преку намалување на предвремените смртни случаи поврзани со пушењето и зголемување на приходите за државата од акциза и други индиректни даноци.
- ❖ Усвојување на овие политики е во согласност со активниот процес на интеграција на РС Македонија во Европската Унија (ЕУ) преку движење кон минималните акцизни стапки за тутунот пропишани од ЕУ кои се потребни за пристапување на земјата во ЕУ, што е значаен чекор кон постигнување на целите на земјата поврзани со ЕУ.
- ❖ Спроведување на стабилно зголемување на специфичната акциза и воспоставување на временска рамка за достигнување на потребното ниво пропишано од ЕУ, може ефективно да придонесе за усогласување на оданочувањето на тутунот со меѓународните стандарди содржани во најдобрите практики на СЗО и Рамковната конвенција на СЗО за контрола на тутунот во која Северна Македонија е Членка.
- ❖ Зајакнување на не-ценовните политики за контрола на тутунот, како што е враќањето на забраната за пушење во затворени јавни места, може да има значително влијание врз намалувањето на пушењето, и обично ги засилува позитивните ефекти врз јавното здравје од зголемената акциза на тутунот.
- ❖ Подигнување на свеста кај сите групи на население, особено кај младите, преку сеопфатни јавни и едукативни кампањи кои ги нагласуваат здравствените ризици поврзани со употреба на тутун, може да придонесе за намалување на преваленцата на пушење.

Признанија

Аналитика работи во соработка со Универзитетот Илиноис во Чикаго (UIC), Институтот за истражување и здравствена политика, за спроведување на економски истражувања за оданочување на тутунот во РС Македонија. UIC е партнер на Bloomberg Philanthropies за намалување на употребата на тутун. Ставовите изразени во овој документ не може да се припишат, ниту ги претставуваат ставовите на UIC, Институтот за истражување и здравствена политика, или Bloomberg Philanthropies.

Овој Извештај за политика беше изготвен од истражувачи од Аналитика тинк тенк од РС Македонија. Автори се: Тамара Мијовиќ Спасова, Бојана Мијовиќ Христовска, Билјана Ташевска, Марија Трпкова Несторовска, Борче Треновски и Кристијан Кожески.

